

Innovative Power of the Region: Nature, Structure and Development Directions

Khudaynazarova Dilorom Khayrullaevna

Аннотация.

Ушбу мақолада миллий иқтисодиётимизниг ҳудудларида инновацион салоҳиятниг мазмуни, таркибий тузилиши ва уни баҳолаш методлари ёритилган.

Калит сўзлар. инновациялар, инновацион ривожланиш, ҳудуднинг инновацион салоҳияти, инновацион фаолият ва инновацион ривожланиш йўналишлари.

Кириш. Ҳозирги вақтда ҳудудни ривожлантиришнинг омилларидан бири ҳудудий инновацион салоҳиятни шакллантириш ва самарали фойдаланиш ҳисобланади. Ҳудуднинг инновацион потенциалини баҳолаш ҳудудий инновация сиёсатини асослаш ва ҳудудий инновацион ресурслардан самарали фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда ҳудудий ривожланиш дастурларини ривожлантириш учун муҳим аҳамиятга эга.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Иқтисодий адабиётда баъзи муаллифларнинг [Егоров Е.Г., 2002 й. ва Тобиен А.О., 2014.] инновацион потенциали инновацион технологиялар, маҳсулотлар, хизматларни яратиш имкониятини берадиган инновацион ресурслар (моддий, молиявий, интеллектуал, илмий-техникавий, илмий-техникавий) сифатида талқин қилинади, инновацион потенциални аниқлаш учун ресурс ёндашуви сифатида кўриб чиқилиши керак деб ҳисобланади. Бошқалар [Е.Г.Егоров, Н.В.Бекетов., 2002 й., Калюжнова Н.Я., 2003 й] инновациялар натижаси нуқтаи назаридан инновацион потенциал бу инновацион жараёнда олинган ҳақиқий маҳсулот деб ҳисобланади. Бундай ҳолда, инновацион потенциал келажакда ишлаб чиқариладиган инновацион маҳсулотлар деб қаралиши мумкин.

Бизнинг фикримизча, ҳудуднинг инновацион салоҳияти нафақат инновацияларни амалга ошириш учун зарур бўлган инновацион ресурслар тўпламини, балки ҳудуднинг инновацион фаолият натижаларини яратиш ва ундан фойдаланиш имкониятлари сифатида қабул қилиниши керак. Ҳудуднинг инновацион салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлиги ҳар бир инновацияни ишлатиш самарадорлигига боғлиқ. Инновацион жараёнда аниқ функционал роль ўйнайдиган манбаси мавжуд. Шунинг учун, муаллифнинг [Е.Г.Москалева, 2017 й.]сўзларига кўра, инновацион потенциал потенциалларнинг йиғилиши сифатида кўриб чиқилиши керак: ишлаб чиқариш ва технологик (материал);меҳнат; молиявий; ташкилий ва бошқарув ,интеллектуал. Шу билан бирга, ишлаб чиқариш ва технологик, меҳнат, молиявий, ташкилий ва бошқарув ва интеллектуал салоҳият ҳудуднинг тўлиқ салоҳиятига эга эмас, аммо бу ерда фақат шарт-шароитлар яратилади ва инновациялар эҳтимолини таъминлайди ва ҳудуднинг инновацион салоҳияти шакллантириш босқичида ва фойдаланишни ҳам кўриб чиқиш керак. Ушбу ёндашув инновацион потенциалнинг шаклланиш жараёнида (ресурс компонентлари) ва фойдаланиш (натижаси бўлган компонент) ёки фойдаланиш учун зарур бўлган асосий натижаларни белгилашга имкон беради. Бинобарин, инновацион потенциалдан фойдаланишнинг натижаси ҳар хил инновациялар (янги технологиялар, товарлар ва хизматларнинг янги турлари).

Тадқиқот ва методлар. Ҳудуддаги самарали инновацион сиёсатини ишлаб чиқиш учун инновацион потенциал даражасини етарли даражада аниқлаш керак. Уни баҳолашнинг таклиф этилаётган усули, уни шакллантириш ва фойдаланиш муддати бўйича инновацион потенциални баҳолайдиган интеграциялашган (умумлаштириш) индексациясини ҳисоблаш таъминлайди.

Инновацион салоҳиятнинг ресурс таркибий қисми ўзини қуйдагиларда намоён қилади:

- инновацияларни амалга ошириш учун зарур бўлган саноат ишлаб чиқариш ва жиҳозлар (ҳисса қўшадиган ускуналар тўпланиши ва тўпланиши;
- захирада бўлган ва инновацияларни амалга ошириш учун манбалар ва акцияларнинг умумий ҳажмида фойдаланиш мумкин;

Инсон ресурсларининг умумий микдорида зарур кўникмалар, билимлар ва инновациялар

учун қобилиятлари; ҳудуднинг инновацион инфратузилмаси объектларида мавжуд бўлган инновацион фаолиятни тартибга солувчи ҳудудий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг умумий ҳажмида; инновацион маҳсулотлар (хизматларни) ишлаб чиқаришда бевосита иштирок этадиган интеллектуал мулк объектларининг умумий ҳажмида, кўп жиҳатдан истеъмолчининг қиймати (ҳаражат)ни белгилайди.

Ҳудуднинг инновацион потенциалнинг натижаси янги технологиялар, инновацион маҳсулотлар ва хизматлар жорий қилинган шаклда намоён бўлади. Мавжуд инновацион ресурсларни таққослаш, ҳудуднинг иқтисодий ресурслари билан олинган жараёнлар ва натижалар ҳудуднинг инновацион салоҳиятини баҳолаш бўйича кўрсаткичлар тизимини тузишга имкон беради.

Инновацион салоҳиятнинг саноат салоҳияти - инновацион маҳсулотлар, хизматларда илмий изланишларни амалга оширишга қодир замонавий технологик ускуналарни сотиб олишга йўналтирилган инвестицияларнинг саноат салоҳияти; - кичик инновацион фирмалар ишлаб чиқариш майдонларининг юкланган майдонларининг туширилган жойлари асосида шакллантириш; - юқори технологияли ускуналарни сотиб олиш учун солиқ имтиёзларини тақдим етиш; - ускуналарни сотиб олиш ва ишлатиш учун инновациялар субъектларини, шу жумладан жамоавий фойдаланиш ускуналари, муҳандислик ва бошқа марказларини жиҳозлаш учун инновация субъектларини қўллаб-қувватлаш; - устувор инновацион лойиҳани амалга оширишда иштирок этаётган мол-мулкни солиққа тортишдан озод қилиш

Инновацион салоҳият таркибидаги меҳнат потенциали талабалар инновацион фаолиятини ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишдир; - инновацион ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, шу жумладан масофавий ўқитиш усулларида; - ўқув муҳитида илмий инфратузилмасини, шу жумладан илмий ва ўқув лабораториялари, бизнес инкубаторлари, инновацион компетенциялар ва бошқа объектларнинг ривожланиши марказларини ташкил етиш ва ривожлантириш; - илмий-техник ва инновациялар учун мутахассисларни тайёрлашда мақсадли шартнома тузиш; - инновацион фаолият учун ўқув дастурларини ишлаб чиқиш, қайта тайёрлаш ва малака ошириш Инновацион салоҳият таркибидаги молиявий потенциал: Ҳудуд фондлари фаолиятини яратиш ва рағбатлантириш; ҳудудвий тўғридан-тўғри инвестиция фондларини яратиш; - ҳудуднинг хорижий патентлаш учун хусусий бизнес ҳаражатларини қоплашда ҳудуднинг тенгликдаги иштироки; - ҳудуд учун (энергия тежаш, экология ва бошқалар) ҳамкорликни молиялаштириш; - ҳудуднинг юқори технологияли тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш; ҳудуд бюджетидан субсидияларни бериш; - инновацион инвестиция дастурлари ва лойиҳаларини амалга ошириш жараёнида амалга оширилаётган сармоядор мажбуриятларининг бажарилишини таъминлаш, ҳудуднинг давлат кафолатларини бериш; - ҳудуд давлат мулки бўлган мулкни ижарага бериш учун имтиёзлар бериш; - илмий-техник ва инновацион дастурлар ва лойиҳаларни амалга ошириш учун банк кредитлари бўйича фоиз ставкаси бўйича компенсация

Инновацион потенциалнинг интеллектуал салоҳияти - инновацион йўналтирилган амалий тадқиқотлар ишлаб чиқиш (аниқ буюртмаларини ҳисобга олган ҳолда); - Илмий ва илмий-тадқиқот, тажриба ва технологик ишларни амалга ошириш учун ягона ҳудудвий тизимни шакллантириш

Инновацион потенциалнинг ташкилий ва бошқарув салоҳияти ҳудуднинг илмий-

техникавий сиёсати ва инновацион фаолиятни тартибга солиш бўйича бошқа норматив ҳужжатлар, масалан, ҳудудий инновацион ривожланишнинг стратегиялари ва дастурларини ишлаб чиқиш ва қабул қилишдир; ҳудуднинг инфратузилмасини ривожлантириш; ҳудуд ҳокимиятнинг маҳаллий органлари билан ўзаро муносабатларининг инновацион ривожланиш масалаларида ҳамкорлик даражасини ошириш, инновацион органлар билан ўзаро таъсирини ошириш

Таҳлил ва натижалар. Инновацион потенциални замонавий таҳлил қилиш усули - бу инновацион функцияларнинг яхшироқ ва самарали ишлашини таъминлаш учун инновацион муҳитнинг тизимли интеграциялашган тадқиқотлари. Талаблар объектини тизим сифатида кўриб чиқишни ўз ичига олган интеграл иқтисодий таҳлилнинг умумий методологиясидан келиб чиқади. Инновацион потенциал таҳлиliga келсак, бу ҳар қандай фаолиятни амалга ошириш учун, шу жумладан инновацион, хўжалик юритувчи субъектни, ресурсларнинг мувозанатли мавжудлигини таъминлаш кераклигини англатади. Бундай ҳолда, моддий-техник базавий, меҳнат ресурслари, молиявий имкониятлари мавжуд. Шу билан бирга, ташқи муҳитнинг тегишли шартларисиз, ресурслар томонидан тўлиқ таъминланадиган тадбирлар муваффақиятли бўлмайди. Шунинг учун, инновацион потенциал ҳақида гапириш ички ресурслар балансига ва қобилиятли ёки рағбатлантирадиган ёки инновацион фаолиятни амалга оширишга халақит берадиган ташқи омиллар мувозанатига боғлиқлигини ҳисобга олиш керак. Бундан ташқари, инновацион потенциални таҳлил қилиш турли омилларнинг таҳлили ва ушбу жараённинг таъсири тизимдаги фаолиятнинг бошқа соҳаларига таъсири ҳам ҳисобга олиниши керак. Интеграциялашган ёндашув, ўқиш объекти турли нуқтаи назардан (тадқиқот, моддий-тадқиқот, молиявий, ходимлар ва бошқалар билан) таҳлил қилиш хусусиятига таъсир қилади. Бунинг учун нафақат математик усуллар, балки, социология, психология, тарихий таҳлил, шунингдек, уч гуруҳга бирлаштирилиши мумкин бўлган таҳлил усуллари ҳам фаол қўлланилади. Биринчи гуруҳ ҳисобни баҳолаш асосида ҳудуднинг умумий ва хусусий салоҳияти коэффициентларининг умумий ва хусусий асослари, коэффициентларининг аҳамияти (мақсадли), коэффициентларининг таърифига киритилганлигини ўз ичига олади

Инновацион потенциални баҳолашнинг эксперт усуллари, шунингдек, замонавий тадқиқотларда ҳам кенг тарқалган. Бу ҳолда инновацион потенциални ўлчаш учун индикатор кўрсаткичлари бўйича махсус анкеталарни ишлаб чиқиш режалаштирилади. Тадқиқотда, қоида тариқасида, Лайкерт шкаласи қўлланилади: 5- ўқув кўрсаткичининг яхши ҳолати; Инновацион потенциалнинг кучли томони сифатида талқин қилинади; 4 - синов кўрсаткичи; Инновацион потенциалнинг кучли томони сифатида талқин қилинади ва ўзгаришларни талаб қилмайди; 3 - Синов кўрсаткичининг қониқарли ҳолати; кичик тузатишларни талаб қилади; 2 - Тадқиқот доирасида индикаторнинг ёмон аҳволи асосий, тартибга солувчи кўрсаткичлардан муҳим фарқларни кўрсатади; Ҳудуднинг инновацион потенциалининг заиф томони сифатида талқин қилинади; 1 - Тадқиқотда индикаторнинг қониқарсиз ҳолати радикал ўзгаришлар ёки тугатишни талаб қилади; Ҳудуднинг инновацион потенциалининг қабул қилиниши бўлмаган томони сифатида талқин қилинади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, ҳар битта ҳудуднинг инновацион салоҳиятини ривожлантириш ва такомиллаштиришни бошлашдан олдин, унинг ҳолатини ўрганиш, яъни камида Лайкерт шкаласи бўйича баҳолаш ва ҳар бир ҳудуднинг инновацион

салоҳиятни ривожлантиришига таъсир этувчи ички ва ташқи омилларини аниқлаш, таркибини чуқур ўрганишдан бошлаш керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Егоров, Е.Г. Научно-инновационная система региона: структура, функции, перспективы развития / Е.Г. Егоров, Н.В. Бекетов. - М.: Academia, 2002. - 224 с.
2. Емельянов, С.Г. Методологические основы исследования инновационного потенциала региона / С. Г. Емельянов, Л.Н. Борисоглебская // Инновации. - 2006. - №2. - С. 20-32.
3. Калюжнова, Н.Я. Конкурентоспособность регионов в условиях глобализации / Н.Я. Калюжнова. - М.: ТЕИС, 2003. - 526 с.
4. Тобиен, М.А. Методика оценки инновационного потенциала региона / М.А. Тобиен, А.О. Тобиен // Региональная экономика: теория и практика. - 2014. - № 3 (330). - С. 16-24.
5. Москалева Е.Г. Инновационный потенциал как фактор опережающего развития региона / Е.Г. Москалева // Регионоведение. - 2017. - № 4. - С. 534-553.
6. Беляев, О.Г. Методика комплексной оценки инновационного потенциала / О.Г. Беляев, Д.А. Корнилов // Труды НГТУ им. Р.Е. Алексеева. - 2011. - № 3 (90). - С. 281-288.